



Budníček lesní je nenápadný zelenavý ptáček, kterého určíme především na základě zpěvu. Foto: Petr Šaj

BUDNÍČEK LESNÍ (*PHYLLOSCOPUS SIBILATRIX*)

Robert Doležal

*Budníčci rodu Phylloscopus jsou obvykle malí, nevýrazní, zelenaví či hnědaví ptáci, kteří se od sebe bez určité zkušenosti vizuálně nepříliš snadno rozpoznávají. Poznáme je hlavně podle zpěvu, který je pro jednotlivé druhy charakteristický. Z desíti druhů rodu Phylloscopus hnízdících v Evropě bylo u nás zatím zastiženo druhů devět, ale jen čtyři u nás také hnízdí. Neuvažujeme-li budníčka zeleného (*P. trochiloides*), který hnízdí v České republice nepravidelně v počtu jen několika párů, pak je budníček lesní ve srovnání s nejběžnějším budníčkem menším (*P. collybita*) a budníčkem větším (*P. trochilus*) nejméně početný. Přesto se jedná o běžný druh, se kterým se u nás potkáme ve většině listnatých nebo smíšených lesů od nižších poloh až do hor.*

Rozšíření a početnost

Budníček lesní je druhem s evropským typem rozšíření. V průběhu 20. století se jeho areál rozšiřoval severním a východním směrem – od roku 1938 hnízdí v Irsku, od 50. let minulého století ve Skotsku a ve Skandinávii, původní východní hranice areálu se z oblasti Uralu posunula až po Irtyš a k západní části Kavkazu, od roku 1986 hnízdí ve Španělsku (Šťastný a kol., 2011). Chybí částečně na Balkáně, na většině středomořských ostrovů a severu Skandinávie (Šťastný et al., 2006). Evropa tvoří přes 75 % jeho hnízdního

areálu s populací přesahující 14 mil. hnízdicích párů (75–94 % populace celkové). Ačkoli byly početní stavy budníčka lesního především ve východní Evropě v letech 1990–2000 stabilní (stav klíčové ruské populace není známý), v její západní a severní části se projevil pokles početnosti, který je celkově v rámci Evropy odhadován na 10 %. Z dřívější kategorie zabezpečeného druhu se nyní budníček lesní ocitl v kategorii druhu ubývajícího (BirdLife International 2004). Početnost naší populace je odhadována na základě dat získaných v letech 2001–2003 na 70–140 tis. párů (Šťastný et al., 2006).

Prostředí a způsob života

Typickým prostředím budníčka lesního jsou vzrostlé listnaté, zvláště bukové nebo smíšené lesy se zapojeným stromovým patrem bez výraznějšího křovinatého a bylinného podrostu. Pokud se vyskytuje v jehličnatých lesích, pak jsou to především čisté borové porosty. Tento druh hnízdí s výjimkou bezlesých oblastí na celém území ČR, a to i ve vyšších polohách (např. v Jeseníkách byl zjištěn ve 1 200 m n. m.). Nejpočetnější je v listnatých a smíšených lesích, kde dosahuje hnízdní hustoty 0,4–4,2 páru/10 ha (Šťastný a kol., 2011). Budníček lesní je

přísně tažným druhem se zimovišti v lesích a savanách subsaharské Afriky, kam odlétá od srpna do září. Na hnízdiště se na jaře vrací v průběhu dubna a začátkem května (Cepák a kol., 2008).

Popis

Budníček lesní je sice mnohem menší než vrabec, ale stále se jedná o našeho největšího a barevně nejvýraznějšího budníčka. Svrchu je žlutozelený, výrazně žlutý má nadoční proužek, hrdlo a horní část hrudi. Zbytek spodiny těla je bílý. Pohybuje se ve spodní části korun stromů a za potravou slétá i na zem. Jeho zpěv je tvořen stejně vysokými a postupně se zrychlujícími tóny, které nakonec splývají v cvrčivé sirrrrr. Samec při zpěvu sedí s mírně svěšenými křídly a ocasem a tělo drží vodorovně nebo zpívá během klouzavého letu. Vábení je flétnovité dý-dý-dý nebo kratší vit vit (Šťastný a kol., 2011).

Hnízdění a péče o mláďata

Samec obsazuje hnízdní teritorium po přiletu ze zimoviště, ale zpívat začíná až před přiletem samice. K toku patří intenzivní zpěv doprovázený pomalým letem s motýlovitým třepetáním křídel. Po vytvoření páru samec zpívat přestává. Samci se většinou párují s jednou samicí, ale výjimkou není ani polygynie. Hnízdo staví převážně samice. Jedná se o dobře zamaskovanou kulovitou stavbu se stříškou částečně překrývající vletový otvor. Umístěno bývá

*Samice zahřívající mláďata na hnízdě.
Foto: Petr Mückstein*



na zemi v mírném či prudším svahu v hustém náletu nízkých výmladků dřevin, pod suchou větví, v trsu trávy, listů nebo bylin. Jako materiál slouží k jeho stavbě tráva, větvičky a jehličí, vystláno je jemným rostlinným materiálem. Zpravidla v průběhu května snáší samice nejčastěji 6 (4–7) vajec, na kterých sedí po snesení posledního vejce následujících 12–14 dní. Během sezení se živí sama – za potravou vylétá přibližně každou půlhodinu. Mláďata se líhnou v průběhu dvou dní a krmena jsou na hnízdě oběma rodiči dalších 12–13 dní. Ti je krmí ještě několik dní po vyvedení. Rodinky se rozpadají po měsíci, pohlavní dospělosti dosahují budníčci lesní ve 2. kalendářním roce života a hnízdění probíhá jednou do roka (Šťastný a kol., 2011).



Kulovité a dobře maskované hnízdo si obvykle staví ve svažitém terénu třeba i pod suchou větví. Foto: Petr Mückstein

Potrava

Potravu sbírá budníček lesní během třepotavého letu převážně ze spodní strany listů a dalších částí stromů a keřů v okrajových partiích listnatých porostů ve výšce 6–10 m nad zemí. Tvoří ji hmyz a další bezobratlí. Ve Fauně ČR je uveden rozbor potravy mláďat, ve které bylo nejvíce zastoupeno dvoukřídlých (44 %), hlavně *Tendipedidae*, pak housenek motýlů (17 %), stejnokřídlých (6 %), pavouků (6 %), srpců (3 %), chrostíků (3 %), jepic (2 %), brouků (1 %) a měkkýšů (1 %). Výjimečně se v potravě budníčků lesních objevují koncem léta a na podzim plody bezu černého, ostružiníku, rybízu a borůvek (Šťastný a kol., 2011).



Cestou na zimoviště a zpět překonává jako jeden z mála drobných pěvců budníček lesní Saharu přímo a najednou. Foto: Jan Havránek

Význam a ochrana

Z dat získaných v rámci Jednotného programu sčítání ptáků vyplývá, že v ČR dochází k poklesu početnosti budníčka lesního od roku 1982, a to průměrně o 2,5 % za rok. Tento pokles je zvláště patrný od 90. let minulého století a silně se projevuje např. v oblasti Českomoravské vrchoviny, ale třeba i v Praze (Šťastný et al., 2006). Důvody úbytku nejsou známy. Předpokládá se vliv klimatických změn, a to nejen na hnízdištích, ale i na zimovištích tohoto druhu. Potíž je v tom, že není přesně známo, v jakých biotopech budníčci zimují, a tedy ani míra jejich ohrožení. Jde o druh, který je obecně málo kroužkován s velice omezeným počtem zpětných hlášení. Kupříkladu britská kroužkovací centrála nemá jediné zpětné hlášení ze zimoviště i přes téměř 20 000 kroužkovaných budníčků lesních (Cepák a kol., 2008). Na základě zahraničních výzkumů probíhajících v posledních letech se předpokládá, že je na zimovištích budníček lesní vázán především na deštné lesy. V tomto ohledu jde tedy o specialistu, který je velice citlivý ke ztrátě klíčových biotopů. Stejným specialistou je v podstatě i u nás, kde je vázán především na vzrostlé listnaté lesy s minimálně vyvinutým podrostem. V ČR je tento druh chráněn Zákonem o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb.

Seznam použité literatury je k dispozici u autora.

Autor:

Ing. Robert Doležal

www.birdwatcher.cz

E-mail: dodin@post.cz